

Till upplysningens försvar

Francis Wheen: *How Mumbo-Jumbo Conquered the World*. HarperPerennial 2004. 368 sidor.

Rappakaljan har tagit över världen. Tomma idéer förs fram på ett seriöst sätt och de som ligger bakom dem lurar andra – och ställvis också sig själva. I sin senaste bok beskriver Francis Wheen struntpratet med hjälp av konkreta exempel ur närhistorien. Och han slår ställvis huvudet på spiken så att det gör ont.

Som helhet är boken ett försvar mot det angrepp som Francis Wheen anser att pågår. Angreppet riktar sig mot den upplysningsanda och framtidstro som kännetecknas av uppfattningen att allt vetande baserar sig på erfarenhet och rationellt tänkande och som exemplifieras med namn som **Newton**, **Kant** och **Voltaire**. Detta ersätts enligt Wheen i stigande grad av irrationalitet och hysteri. Ett exempel är den politiska (över)tron på marknadskrafterna (framför allt rationell ekonomisk planering) i kombination med utbredd användning av ekonomiska konsulter. Dessa säljer sin ”kunskap” i form av företagsekonomiska ledarskapsböcker med titlar som *The Leadership Secrets of Attila the Hun* och slogans i stil med ”*A little bit of courtesy and caring. It goes such a long way*”.

Dessa gurer gjorde inte succé enbart inom företagsvärlden (då några blev arresterade för svindel) utan trenden har genom politiker som **Clinton** och **Blair** också spritt sig till den politiska världen. Inom den akademiska världen angriper Wheen samhällstänkare som **Francis Fukuyama** och hans teori om historiens slut, och **Samuel Huntington** med sin kamp mellan civilisationerna. Bägge blev extremt populära bidrag sett till antal sålda böcker, men tyvärr kännetecknas deras succé enligt Wheen av duktig marknadsföring och retorik snarare än sund vetenskaplighet.

Lånade obegripligheter

Wheen avvisar också postmodernismen och dess angrepp på upplysningstidens värderingar. Postmodernismen, som speciellt i USA hävdas vara den dominerande tankeriktningen inom humaniora och samhällsvetenskap, består enligt Wheen huvudsakligen i författandet av obegripligt nonsens. Oklarheten blir en styrka och terminologi lånas från naturvetenskaper och matematik, men ges nya och överraskande betydelser (om de inte liksom Einsteins relativitetsteori kritiserats för att vara sexistiska). Obegripligheten drabbar enligt Wheen inte

bara den oinvidde, utan flera av disciplerna har uppenbarligen själva problem med att förstå vad de talar om. Sålunda skickade fysikprofessorn **Alan Sokal** år 1996 ett bidrag till en ledande postmodern tidskrift. Texten var ren humbug – fylld med absurditeter och vetenskapliga meningslösheter. Inte desto mindre blev redaktörerna alldeles vilda över ett bidrag från en naturvetenskaplig postmodernist, och publicerade gladeligen texten. Då svindelns avslöjades blev det en stor skandal. Ändå insisterade utgivarna på att Sokal antingen verkligen menade vad han skrev, eller hade missförstått postmodernismen.

Den relativism och det motstånd mot traditionell vetenskap som kännetecknar postmodernismen sprider sig från den akademiska världen ut i samhället. Kreationism, alternativ medicin och ufologi är alla tecken på detta. För att inte tala om den masshysteri som omger kändisar, speciellt om de plötsligt dör som till exempel prinsessan **Diana**.

Haltande underhållning

Den kanske starkaste delen är Wheens diskussion av USA:s utrikespolitik och terrorismens tidsålder, där han ger en lite mer nyanserad analys än i resten av boken. Han kommer med en träffande kritik av den egoism som präglar, och präglar, USA:s agerande inom ekonomiska organisationer som WTO och IMF. Där är tron på marknadskrafterna väl förankrad – speciellt då det är till ens egen fördel. Men det gäller i lika hög grad världspolitiken i allmänhet, där stormakten har stått för flera välkända exempel. Ändå är Wheen inte så ensidig – han riktar likaså en känga mot den USA-kritiska vänsterflygeln som idag personifieras av **Noam Chomsky**. Problemet är enligt Wheen att den på ett reflexmässigt sätt tillskriver USA suspekta motiv, oberoende av vilka de egentligen varit.

Boken är på sina ställen otroligt underhållande. När Wheen spetsar postmodernister, homeopater, astrologer och annat gott folk löper det varma kårar längs ryggraden, och jag blir flera gånger fast för att sitta och fnissa för mig själv.

Men ibland är Wheens försvar av upplysningen något haltande. För det första kan man kanske fråga sig i hur hög grad ett sådant försvar alls är nödvändigt. Många av modernitetens ideal lever kvar i bästa välmående i form av en (över)tro på vetenskap och rationalitet. En del av Wheens ”argumentation” har formen av hypotetiska frågor, där svaret vid närmare eftertanke kanske inte alltid är så självklart som han gärna vill ge sken av. Samtidigt är hans beskrivning av till exempel postmodernismen väldigt förenklad. Även om det kan vara svårt

att ge Chomsky och hans postmodernistiska kumpaner en ärlig chans bör man nog – i ärlighetens namn – försöka.

Här kunde det kanske vara skäl att fråga var tvivlet på vetenskapens lyckaligheter och de fantastiska möjligheterna till framsteg kom ifrån – är det så fel att uppfatta många av de miljökatastrofer och hälsorisker som präglar samhället i dag som en direkt följd av en vetenskaplig och teknologisk utveckling som löpt amok? En okritisk uppfattning av den vetenskapliga utvecklingen som vid sidan om många framsteg också har producerat nya oförutsedda problem är heller inte bra. Den här dynamiken missar Wheen helt och hållet.

Sammanfattningsvis är boken ett roande inlägg som också kan fungera som en påminnelse om att ta saker med en viss portion skepsis, inte bara då det gäller alternativa behandlare och ekonomiska mirakelmakare, men också själva upplysningstiden. På samma gång har Wheen rätt i sitt projekt: dumheten bör alltid motarbetas – frågan är visst mera hur man får upp ögonen för den.

Henrik Serup Christensen

är doktorand i stats-

vetenskap vid Åbo Akademi

(Översättning och redigering: Yrsa Neuman)

ikaros@abo.fi